

ISSN 0027-8084

УДК 808.61./62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

L/2

БЕОГРАД

2019

Наш Језик

ИЗДАЈЕ

ЛИНГВИСТИЧКО ДРУШТВО у БЕОГРАДУ

УРЕЂУЈЕ

БОСКО

Година I Свеска 1

БЕОГРАД

1932

НАШ ЈЕЗИК

L CB. 2

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

др Рајна ДРАГИЋЕВИЋ, др Јелена ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ,
др Весна ЛОМПАР, др Драгана МРШЕВИЋ РАДОВИЋ,
др Марина НИКОЛИЋ, др Мирослав НИКОЛИЋ,
др Ђорђе ОТАШЕВИЋ, др Милица РАДОВИЋ ТЕШИЋ,
др Стана РИСТИЋ, др Марина СПАСОЈЕВИЋ,
др Срето ТАНАСИЋ

Уредник
др СРЕТО ТАНАСИЋ

Секретар
др Марина Спасојевић

Ову свеску *Нашег језика* приредиле су
др Марина Николић и др Марина Спасојевић.

Рецензенти
др Марина Николић, др Владан Јовановић,
др Марина Спасојевић, др Срето Танасић

Према мишљењу Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије
бр. 413-00-1715/2001-01 ова публикација је од посебног интереса за науку.

НАШ ЈЕЗИК, часопис за српски књижевни језик, покренуло је 1932. г. Лингвистичко друштво у Београду, на челу са Александром Белићем, који је уредио седам књига предратне серије, као и девет књига и први двоброј десете књиге у новој, послератној серији часописа. Од 1960. до 1975. г. (књ. X/3–4–XXI/1–2) уредник часописа био је Михаило Стевановић, а у периоду од 1975. до 1996. г. (књ. XXI/3–XXX) Митар Пешикан. Часопис је од 1996. до 2005. г. (књ. XXXI–XXXVI) уређивао Мирослав Николић.

Наш језик излази у две годишње свеске, које чине једну књигу. Издаје га и прима рукописе Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, ел. пошта: isj@isj.sanu.ac.rs, nasjezikisjsanu@gmail.com.

Штампа Планета принт, Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81

НАШ језик / уредник Срето Танасић. – Год. 1, бр. 1 (1932/1933) – год. 8, бр. 1 (1941); Н.С. Књ. 1 (1949/1950)–. – Београд: Институт за српски језик САНУ, 1932/1933– (Београд, Планета принт).

Полугодишње
ISSN 0027-8084 = Наш језик
COBISS.SR-ID 615951



Проф. др Срето Танасић, дописни члан АНУРС

*Радове на сѣраницама овог броја
часописа Наш језик колеге,
пријатељи и некадашњи студенти
посвећују проф. др Срећу Танасићу,
дописном члану АНУРС,
поводом седамдесет година живота
са искреним жељама за другим животом
и непрекидним стваралаштвом*

НАШ ЈЕЗИК

Књига L

Св. 2 (2019)

САДРЖАЈ

Повод

Седамдесет година живота др Срете Танасића – пола века љубави према српскоме језику (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ) . . .	1–7
Библиографија радова др Срете Танасића (ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ)	9–30

Срето Танасић у српској лингвистици

Стандардизација српског језика и језичка култура у проучавањима Срете Танасића (МАРИНА М. НИКОЛИЋ)	31–37
Срето Танасић против језичких манипулација (БИЉАНА С. САМАРЦИЋ)	39–47
Значај Танасићевих истраживања за лексикографски третман трпног глаголског придева у Речнику САНУ (ЈОВАНА Б. ЈОВАНОВИЋ)	49–57

Акцентологија и фонологија

Силазни акценти на непочетним слоговима ријечи у српском књижевном језику (МИЛОРАД П. ДЕШИЋ)	59–64
О прозодијским аспектима риме у српској поезији (ДРАГА С. ЗЕЦ)	65–75
Белићеви погледи на акценте и културу говора у часопису <i>Наш језик</i> из данашње перспективе (АЛЕКСАНДРА Р. ЛОНЧАР РАИЧЕВИЋ, МАРИНА С. ЈАЊИЋ)	77–85
О неким спорним рефлексима <i>jaīa</i> (САЊА М. КУЉАНИН).	87–93

Морфологија и творба речи

О архаизмима у српском језику, посебно граматичким (ПРЕДРАГ Ј. ПИПЕР)	95–107
--	--------

Прелазни карактер префиксоида у савременом српском језику (РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ)	109–116
Морфолошка средства којима се појачава или ослабљује значење мотивне речи у творби (нацрт за једну могућу морфологију градуабилности) (МИРЈАНА К. ИЛИЋ)	117–122
Статус лексеме <i>сам</i> у савременом српском језику (АНА М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ)	123–129
Узвици у служби других врста речи у српском језику (ИВАНА В. ЛАЗИЋ-КОЊИК)	131–139
Експресивна вредност збирних именица које означавају етничке, националне, верске групе (ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ)	141–150
О могућим семантичким дистинкцијама глаголских именица у српском језику <i>признање</i> : <i>признавање</i> , <i>придружење</i> : <i>придруживање</i> и сл. у контексту актуелне политике (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ)	151–159
Видско парњаштво и акционалност (префикс <i>за-</i>) (ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ)	161–168

Синтакса и семантика

О двјема спорним конструкцијама у српском језику (<i>за</i> + инфини- тив и <i>за</i> + акузатив у значењу одређивања правца кретања) (БРАНИСЛАВ М. ОСТОЈИЋ)	169–176
Значење и контекст: неки проблеми око значења и употребе гла- голских личних облика (РАДОЈЕ Д. СИМИЋ, ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ)	177–187
О реченицама са спојем <i>а</i> и у везничкој позицији (МИЛОШ М. КОВАЧЕВИЋ)	189–196
Синтаксичке конструкције ‘ <i>глагол + ми се</i> ’ у српском језику (ДИМКА В. САВОВА)	197–204
О једној посебној контрафактивној конструкцији у српском језику (ЉУДМИЛА В. ПОПОВИЋ)	205–220
Синтакса и семантика предикатског израза <i>ујознаћи</i> (<i>се</i>) (ВЛАДИСЛАВА Ж. РУЖИЋ)	221–236
О предлогу <i>йоврх</i> (ДУШКА Б. КЛИКОВАЦ)	237–258
Синтакса и семантика предлога <i>йри</i> (ИВАНА Н. АНТОНИЋ) ..	259–268
О српском глаголу <i>радићи</i> (НАДА Л. АРСЕНИЈЕВИЋ)	269–280
Значењски ресурси функционалних глагола: на примеру предик- ата ‘ <i>сукобити се</i> ’ (МИЛИВОЈ Б. АЛАНОВИЋ)	281–288
Утицај полипрефиксације глагола на њихово синтаксичко окружење (МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ)	289–295
О (лексичко-граматичким) значењима глаголских речи (ИВАНА Р. ЈОВАНОВИЋ)	297–306

Негација као језичка категорија – општи осврт (ЈЕЛЕНА Л. ПЕТКОВИЋ)	307–314
Један тип безличних реченица у српском и руском (у контексту језичке слике света) (БИЉАНА Ж. МАРИЋ)	315–322
Асиндетске структуре с концесивним значењем у савременом српском језику (МИЈАНА Ч. КУБУРИЋ МАЦУРА)	323–334
О употреби израза <i>један/једно с другим</i> и <i>једна с другом</i> у српском језику (ИВАНА З. МИТИЋ)	335–342
Линеаризација протосоцијативних и псеудосоцијативних кон- струкција у српском језику (МАРИЈА М. ОПАЧИЋ)	343–351
Императив као маркер неочекиваности (ДРАГАНА М. КЕРКЕЗ) ..	353–359
Статус финалних реченица у <i>Зборницима закона и уредбених</i> <i>указа</i> из пете деценије 19. века (ЈЕЛЕНА М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ)	361–368

Лексикологија, лексикографија и терминологија

Рјечници као средство успостављања ауторитета (ДАНКО М. ШИПКА)	369–386
Слов'янська термінографія кінця ХХ – початку ХХІ століть у діалози традиційної та електронної бібліографії (ВІКТОРИЈА Л. ІВАЩЕНКО)	387–397
Нова лексика у области туризма у савременом српском језику (ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ)	399–408
Саобраћајна терминологија у савременом српском језику (ГОРДАНА Д. ДИМКОВИЋ ТЕЛЕБАКОВИЋ)	409–418
Винаверове крушке <i>крусијуменка</i> и <i>бергамка</i> и ријеч-двије по- водом њих (НЕЂО Г. ЈОШИЋ)	419–427
Назви за печурке у српским народним говорима (МАРИНА С. ЈУРИШИЋ, ЈЕЛЕНА Д. ЈАНКОВИЋ)	429–439
Турцизми у 20. тому Речника САНУ (МАРИЈА С. ЂИНЋИЋ) ..	441–448
Прилог опису семантике придева <i>йразан</i> (НАТАША М. МИЛАНОВ)	449–456
Једно запажање о прилогу <i>вуковски</i> у српском језику (ИРЕНА Р. ЦВЕТКОВИЋ ТЕОФИЛОВИЋ)	457–463

Стилистика

Превођење као креативни и лингвистички изазов у савременом српском језику (НЕНАД Б. ВУКОВИЋ)	465–471
О стилистичким особинама Андрићева наратива у роману <i>На</i> <i>Дрини ћуџија</i> (ГАЛИНА Г. ТЈАПКО)	473–485
Заграде у Андрићевим романима (БРАНКО Ђ. ТОШОВИЋ)	487–494

Суфикси <i>-ица</i> и <i>-ка</i> у језику Петра Кочића (ДРАГО В. ТЕШАНОВИЋ, ДРАГАНА Д. ЛАЗИЋ)	495–506
Индивидуална лексика у дјелу Исидоре Секулић (творбено- -семантичке одлике именица) (ВЕСЕЛИНА В. ЂУРКИН)	507–520
„Унутрашњост“ поетонима <i>Тигар</i> Бранка Топића (МИРЈАНА Н. СТОЈИСАВЉЕВИЋ)	521–527
(Не)референцијалност антецедента релативних клауза у песми „Он“ Сунчице Денић (ТАЊА З. РУСИМОВИЋ)	529–540

Прагматика

О пружању утехе саговорнику у говору свакодневне комуникације (БОЈАНА С. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	541–550
Реторичка структурална теорија и реализација елементарних јединица дискурса на примеру онлајн коментара у српском и руском језику (РАДОСЛАВА М. ТРНАВАЦ)	551–570

Дијалектологија

О једној старој падежној конструкцији у говору источнобосан- ских Ера – генитив издвајања из скупине (СЛОБОДАН Н. РЕМЕТИЋ)	571–576
Третман полисемије и хомонимије у дијалекатским речницима (МАРТА Ж. БЈЕЛЕТИЋ)	577–585
Језичке крхотине и дијалекатски речник (НЕДЕЉКО Р. БОГДАНОВИЋ)	587–593
Говори Црне Горе у основици српског књижевног језика (МИОДРАГ В. ЈОВАНОВИЋ)	595–603
Западнобоснијска диалектна лексика в общесербском контек- сте (на примере говора Манячи) (ЕКАТЕРИНА И. ЯКУШКИНА)	605–613
Неке позајмљенице у коларској терминологији говора Карашева (МИХАЈ Н. РАДАН, МИЉАНА-РАДМИЛА М. УСКАТУ)	615–626
О акценту као прилогу очувању дијалекта (ЈОРДАНА С. МАРКОВИЋ)	627–636
Репартиција рефлекса вокалног <i>л</i> у говорима Лужнице и Пирота (ЉУБИСАВ Н. ЋИРИЋ)	637–644
Рефлекси финалног <i>л</i> у лексеми <i>заова</i> у говорима призренско- -тимочке дијалекатске зоне (АНА Р. САВИЋ-ГРУЈИЋ)	645–653
Вокалске редукције у говору Бастаса (ДРАГОМИР В. КОЗОМАРА)	655–662
О приступима у досадашњим истраживањима синтаксе падежа у херцеговачко-крајишким говорима (ЗОРАН М. СИМИЋ)	663–677

Циљне (намерне, финалне) реченице у сиринићком говору (РАДИВОЈЕ М. МЛАДЕНОВИЋ, БОЈАНА М. ВЕЉОВИЋ)	679–685
Вербализација концепта <i>здравље</i> у тимочко-лужничким говорима (ТАЊА З. МИЛОСАВЉЕВИЋ)	687–694

Ономастика

Marginalia onomastyczne (ZUZANNA V. TOPOLINSKA)	695–698
О релационим микротопонимима у Рађевини (МИРЈАНА С. ПЕТРОВИЋ-САВИЋ)	699–705
Прилог реконструкцији ојконима <i>Вогоића</i> (ЈЕЛЕНА В. ЈАЊИЋ)	707–714

Социолингвистика

Linguistic Ideology and the Art of Re-Edition on the Second Edition of Ioann Rajić's <i>History of Various Slavic Peoples</i> (1823) (МОТОКИ Y. NOMACHI)	715–725
Знање студената о ауторству наших правописа (ВЕЉКО Ж. БРБОРИЋ)	727–735
Стандардни и матерњи језик из другачије перспективе (НАТАША Б. КИШ)	737–744
О уништеном писаном наслеђу на Косову и Метохији (на при- меру сачуваног дела једне породичне архиве) (МИТРА М. РЕЉИЋ)	745–752

Лингвокултурологија

Сложенице са именицом <i>вода</i> у српским народним говорима и српској култури (СОФИЈА Р. МИЛОРАДОВИЋ, ВЛАДАН З. ЈОВАНОВИЋ)	753–763
„Богатство“ – конвенционални суд у систему вредности у срп- ском језику и култури (НАТАША С. ВУЛОВИЋ)	765–772
Стереотип о Ери (ДАНИЈЕЛА С. СТАНИЋ)	773–781

Граматографија

Српско-рускословенски међуодноси у српским граматикама рускословенског језика прве половине 19. века (НАЈДА И. ИВАНОВА)	783–790
<i>Србска Грамаџика за гимназијалну младежъ Княжесѣтва Србіе</i> Владимира Вујића (1856) (МИЛОШ Ћ. ОКУКА)	791–802

Библиографија

Преглед библиографија објављених у часопису <i>Наш језик</i> (АНА В. ГОЛУБОВИЋ)	803–811
--	---------

УДК 811.163.41'367.335
821.163.41.08-1 Денић С.

Оригинални научни рад
Примљено 27. новембра 2019. г.
Прихваћено 16. децембра 2019. г.

ТАЊА З. РУСИМОВИЋ*
(Гимназија „Бора Станковић“ Врање)

(НЕ)РЕФЕРЕНЦИЈАЛНОСТ АНТЕЦЕДЕНТА РЕЛАТИВНИХ КЛАУЗА У ПЕСМИ „ОН“ СУНЧИЦЕ ДЕНИЋ

Експресивност стихова у песми „Он“ постиже се, пре свега, специфичном употребом релативних клауза, посебно оних са ендоцентричним антецедентом. Овај антецедент анафорички упућује ка лирском субјекту, али и катафорички према дескриптивном садржају релативних клауза. Ендоцентрични антецедент представља нереференцијални израз, док је лична заменица на коју упућује референцијална. У тој игри форичких односа постиже се сугестивност стихова, те се исповест лирског субјекта при читању и доживљају песме препознаје као лична. А неодређени простори уоквирени релативним клаузама постају простори који се испуњавају искуством и сензибилитетом читалаца.

Кључне речи: експресивност, антецедент, форичност, (не)референцијалност, релативна клауза.

Увод

Песма „Он“ припада збирци песама *Невреме* Сунчице Денић.¹ „Ако судимо са чулноестетског и интелектуалног становишта, запа-

* tanjarusimovic@yahoo.co.uk

¹ Сунчица Денић Михаиловић (1956) рођена је у Угљару код Приштине. Дипломирала, магистрирала и докторирала је на приштинском Филолошком факултету. Пише поезију, прозу, књижевну критику и есеје. Награђивана је и превођена. Члан је Удружења књижевника Србије и Српског књижевног друштва.

Објављене књиге: *Погодба* (песме), *Племе у сну* (песме), *Клујко* (песме), *Обрнућа година* (песме), *Невреме* (песме), *Мајница* (песме), *Три свети* (роман), *Свети изван* (роман), *Ретјориа* (са др Вером Ценић), *Књижевно дело Манојла Ђорђевића Призренца* (монографија), *Ойшће и лично*, *Огледи о књижевности* (студија), *Књижевности*, *избор књижевних и књижевнонаучних текстов* (хрестоматија), *Српски јисци на Косо-*

жамо у делу сегменте слојевитости, асоцијативности, однегован језик и стил, ефекте који привлаче неком својом привлачношћу, уздижу и 'уче' да волимо живот и животу нађемо смисао" (Петровић 2017: 241). У саопштењу Књижевне заједнице истиче се да песникиња „сведочи о својој затечености у времену које добија предзнак *не*, као и већина ствари око ње: „неограђено двориште“, „незавршена кућа“, „неупаљено огњиште“. Око ње су пукотине и празнине, молитве и распећа, питања без одговора, али не и безнађе“. Михајло Пантић ће приметити да „крз своје извештаје из „невремена“ Сунчица Денић заправо води дневник сопствене преосетљивости“ (Пантић 2016: 101). Односно, обитава у свеколикој изложености општим приликама времена и у сучељавању са својом најдубљом интимом.

Тако нам лирски субјект у контексту свог (не)времена, између *равнодушности* и *изгона* проговара „сада мање о заједници мужа и жене више о групној игри мноштва која овакав посао држи у тајности а ипак се открива преко ортака огртача и отирача“ (Алке и окови, 49). Заједница мужа и жене о којој промишља лирски субјект дугогодишња је заједница, самим тим обавезујућа, а лирски субјект ће проговорити врло интимно о браку, интимно до *стидних места*. А опет, изговорено лично сугерише неизговорена општа места многих дугогодишњих бракова. Ефекат личног и општег у песми „Он“ управо се постиже референцијалношћу/нереференцијалношћу² личних заменица ЈА/ОН и показних заменица ОНА/ОНАЈ/ОНИ, које су у песми употребљене као антецеденти релативних клауза.

ву и *Метихији* (1871/1941) (монографија), *Мера* и *йривид*, *еџиком до књижевне естетике*, *Огледи о књижевности*. *Прогон и завичај* (монографија), *Библиографија радова наставника и сарадника Училијског факултета у Врању 1993–2013* (коаутор Ненад Дејковић), *Књижевост за децу: огледи* (монографија), *Serbian Literature In Kosovo And Metohia* (монографија), *Поетички модели између традиције и савременог у српској књижевности* (монографија). Сунчица Денић Михаиловић аутор је више десетина научних и стручних радова. Члан је редакције научних часописа у земљи и иностранству.

Награде: *Повеља и Плакета Бранко Миљковић за поезију*, *Перо десјотиа Сћефана Лазаревића*, *Вук Филиповић* за књижевну критику, *Мајсјорско йисмо*, за изузетан допринос српској књижевности, *Сима Цуцић*, награда за најољу књигу из области науке о књижевности за децу, *Ана Франк*, међународна награда за изузетна остварења у књижевности за децу коју додељује издавачка кућа „Феникс“ и „Македонија презент“ из Скопља, *Григорије Божовић*, награда за књижевно стваралаштво, *Милица Стојадиновић Српкиња*, награда за књигу песама *Невреме*, *Јефимијин вез*, награда за књигу песама *Майица*.

Признања: *Специјално признање „31. јануар“* Града Врања, *Светиславска награда*.

² Лингвистичке категорије референцијалност и нереференцијалност у роману *Три свети* Сунчице Денић проучавао је Срето Танасић (2010: 353–360).

Типови антецедента са форичким елементом у свом саставу

Реченица добија свој пуни смисао у дискурсу/тексту као над-реченичном јединству. Повезана је с другим реченицама и с њима представља структурно-семантичко, ритмичко и стилистичко јединство. Под дискурсом подразумевамо усмени или писани језик у контексту, али оно што је неодвојиво од дискурса као теоријског појма јесте његова друштвена условљеност, а то је сагледавање језика као „динамичког, социјалног, интерактивног феномена – како између говорника и слушаоца, тако и између писца и читаоца“ (Кристал 1987: 116). Другим речима, „дискурс је текст који је могуће успешно интерпретирати уз упућивање на ванјезички контекст“ (Русимовић 2014: 50).

Како кохезија подразумева употребу лингвистичких средстава ради повезивања клауза и реченица у целину, као значајну издвајамо улогу форичких односа³ у структурисању реченице као конститутивног дела дискурса. У раду анализирамо контекстуално условљено лексичко и реченичко значење, што значи да је њихова адекватна интерпретација пресудно условљена *језичким* и *ванјезичким контекстом*, али и међусобном сарадњом комуникатора. Под термином *језички контекст* подразумевамо интеракцију најмање два чиниоца: на парадигматској равни то је избор лексичких јединица; на синтагматској равни то је њихов секвенцијални редослед, као и њихови граматички односи. *Језички контекст* јавља се у оквиру дискурса, зато и алтернативно користимо назив *дискурсни контекст*

³ У раду анализирамо форичност супстантивног антецедента. Синонимни термин је дискурсна деикса. У лингвистичкој теорији термин деикса обухвата оне језичке особине које се односе непосредно на личне, временске или месне карактеристике ситуације у чијим оквирима се догађа неки исказ, па је стога њихово значење у складу са том ситуацијом (нпр. сада, тада, онда; овде, тамо, онде; ја, ти; ово, то, оно – јесу деиктичке или егзофоричне речи). Егзофора (спољна деикса) је „термин неких лингвиста за процес или резултат непосредног упућивања неке језичке јединице на ванјезичку ситуацију која прати исказ (Кристал 1988: 59). Ендофора (унутрашња деикса) означава упућивање на појмове поменуте у дискурсу, то је „термин којим се служе неки лингвисти да означе односе кохезије који помажу да се одреди структура неког текста“ (Кристал 1988: 63). Термин деикса користи се, дакле, за речи које илуструју форичке односе, односно, које упућују напред или назад у дискурсу, тј. анафорички или катафорички. Анафора означава процес или резултат упућивања на неки елемент који претходи датој језичкој јединици. „Анафорска референција је један од начина за означавање идентичности онога што се исказује и онога што је већ исказано“ (Кристал 1988: 24). Катафора означава процес или резултат упућивања једне језичке јединице на неку другу јединицу која јој следи. Катафоричко упућивање је један начин да се значи истоветност онога што се изражава и онога што ће се тек изразити (Кристал 1988: 115). Зато се понекад назива дискурсна деикса.

и он представља максималистичко поимање контекста. У раду под *ојџималним конџексиом* подразумевамо онај део дискурса који „пружа реално довољно потребних података“ (Прђић 2008: 35) и то у нашој анализи представља домен анафоричког или катафоричког упућивања. Језички контекст уоквирен је *ванјезичким конџексиом* који представља скуп „општих и посебних просторних, временских, друштвених, индивидуалних, али и општекултурних чинилаца, који доприносе успостављању, одвијању и остварењу неке комуникације, укључујући и помињане околности везане за стилске варијације у језику“ (Прђић 2008: 33–34). Знање о свету представља домен прагматике и подразумева свеукупну материјалну и духовну стварност. Оно може варирати по степену општости и то почевши од појединца, преко друштвене заједнице, па све до човечанства у целини (Лич 1981: 158).

За наше истраживање релевантна су форицка упућивања антецедента релативне клаузе. Антецедент представља термин који „означава језичку јединицу на коју упућује нека друга јединица у реченици (анафоричка референција), типично јединица која следи“ (Кристал 1988: 25). Под термином *референција* подразумевамо однос између конкретно употребљене лексеме и неког тачно одређеног ванјезичког ентитета, означеног термином *референџи*. Самостална лексема има само смисао и денотацију, док се о референцији говори тек уколико је лексема део дискурса (Лајонс 1977: 206). Референција тако зависи од комуникатора јер обухвата примену кодне и комуникативне компетенце у говорном или писаном дискурсу.

Из егзофоричке употребе заменица настаје ендофоричка употреба, која је усмерена не више директно на ентитет него на његово „име“, на супстантив као антецедент – анафора или постцедент – катафора. Значења термина антецедент (оно што претходи) и постцедент (оно што следи) показују „позициону диференцијацију анафоре и катафоре“ (Ковачевић 2007: 49). Специфичност релативне заменице која уводи релативну клаузу је у томе што искључиво анафорички упућује, тј. односи се на антецедент, а на тај начин се и читава релативна клауза односи на антецедент.

Референцијалност/нереференцијалност антецедента

Референцијалносџ представља својство језичког знака да индивидуализира неки ентитет, који је узет појединачно или као мноштво истоврсних ентитета из класе којој он припада, тј. могућност за

локализацију ентитета у односу на време, место и учеснике говорне ситуације. На тај начин „референцијалност омогућује актуелизовање пропозиционог садржаја реченице, односно појединих њених делова, путем којег се реченица претвара у исказ и преводи из језика у говор“ (Пипер 2005: 915).

Нереференцијалности ће онда представљати одсуство референцијалне употребе језичког знака. То су ситуације кад језички знак има генеричко значење (*Ружа је цвек*) као и синтагме са квантификаторима *сваки, сав, чииав, цео* (в. Станојевић 2010: 125). Као нереференцијалне одређују се и ситуације када се језички знак односи на нешто што је једна од више могућности, тј. нешто што је потенцијално, фиктивно, а не представља издвојени део ситуације означене исказом у којем је тај знак употребљен. То би биле неспецифичне интерпретације у значењу *било који, било ко, ма који, ма ко, икоји, ико, који год, какав год, колико год, ко год*.

Такође, за нас је релевантно дефинисање одређене референцијалности које узима у обзир и говорника и саговорника. На тај начин о одређености говоримо и „ако контекст омогућава говорном лицу: 1) да идентификује индивидуу на коју упућује именска синтагма и 2) да закључи да је и саговорник идентификовао исту индивидуу“ (Станојевић 2010: 128). Под *референцијалном уиоџребом* подразумевамо ситуације када је ентитет контекстуално *одређен*, било да је претходно поменут, било да је учесницима у комуникацији познат на основу њиховог знања о ванјезичкој стварности, или пак може бити нов у дискурсу, те самим тим *неодређен* и непознат говорнику и/или саговорнику. У *нереференцијалним уиоџребима* немогуће је говорити о познатости или непознатости денотата именског израза, „будући да у овом типу употреба референт није неки индивидуализован, односно просторно-временски делимитиран ентитет, који би се евентуално могао идентификовати“ (Станојевић 2010: 124–125). Зато и сматрамо да када имамо нереференцијалну употребу именског израза говоримо у ствари о *деноџаџу*.

Категорија *одређености/неодређености* је упућивачка (деиктичка) категорија, јер било који ентитет може бити познат или непознат само одређеном лицу. Да ли ће референт именског израза бити окарактерисан као одређен или неодређен зависи и од степена познатости/непознатости, расподеле познатости/непознатости међу учесницима у комуникацији, тј. коме је нешто познато/непознато (говорнику, саговорнику, обојици, или неком трећем лицу). Категорија одређеност/неодређеност на тај начин показује „да се извесна језичка

информација, садржана у реченици или у неком њеном делу, пореди с менталним искуством учесника у комуникацији и квалификује се као нешто што је већ локализовано у њиховом менталном искуству – одређеност – или се налази изван њиховог менталног искуства – неодређеност“ (Пипер 2005: 918).

Релативне клаузе у песми „Он“

Песма „Он“ премрежена је релативним (односним) клаузама. Ако узмемо у обзир да је реч о одредбеним клаузама дескриптивног садржаја, онда и не чуди њихова учесталост, нарочито када је реч о квалификацији која је у вези са лирским субјектом (ЈА-форма). Све релативне клаузе могли бисмо класификовати према типу супстантивног антецедента на оне са лексичкосемантичким, формалним или ендоцентричним антецедентом.

А) Лексичкосемантички антецедент

Примери⁴:

1) ...**време** У КОЈЕ леже и У КОЈЕ устаје...

2) ...(наоко) **неколико ситница**
КОЈЕ живот чине подношљивијим
рекло би се лакшим и угоднијим...

3) Онда многи могу већ данас да се радују
казни КОЈА мене чека

На лексичкосемантички антецедент у песми упућује релативизатор *који*. Овакве релативне клаузе најмање су фреквентне. Антецедент је редуплицирана именица *време* у првом примеру, именица *казна* у трећем и синтагма *неколико ситница* у другом примеру. Могли бисмо закључити да је степен њихове стилистичности нулти, тј. да су, што се експресивности тиче, неутралне.

Б) Формални антецедент

Примери:

4) **то** ШТО јесте

5) **све** ШТО он учини и ШТО не учини

6) **оно** ШТО изговори и **оно** ШТО не изговори

⁴ У примерима антецедент је болдиран, релативизатор је истакнут великим словима, а релативна клауза је подвучена.

Уз ове формалне антецеденте уврштене су релативне клаузе са релативизатором *што*, док су у функцији формалног антецедента показне заменице *то* и *оно* у неутруму и општа заменица *све*. Овакав антецедент јесте формалан, пошто је синсемантичан, непунозначан, те катафорички упућује на релативну клаузу која је одредбена допуна. Дакле, релативна клауза није комплетна допуна – експликација, већ је дескриптивна, те самим тим одредбена. Оваква релативна клауза упућује на заједничко знање комуникатора (песникиње и читалаца), те ће стихови бити комуникативнији уколико је искуство и сензибилитет читалаца већи. То је и разлог што у оваквим примерма имамо већи степен стилистичности, управо због подразумеване рецепције читалаца.

В) Ендоцентрични антецедент

Примери:

7) Ако сам **ја она**

ЗБОГ КОЈЕ је он

то ШТО јесте

8) **Она КОЈОЈ** смета

све ШТО он учини

и ШТО не учини

време У КОЈЕ леже и У КОЈЕ устаје

његов сан и његова јава

његово здравље и његове болести

лична његова хигијена

природа његовог посла

начин на који га обавља

9) КОЈОЈ сметају

повремени његови сарадници

његове вајкадашње жеље...

...његове терапијске шетње

његови изласци и његов останак код куће

10) Сметају они СА КОЈИМА се дружи

и они СА КОЈИМА не

11) **Она КОЈА** га провлачи кроз блато

с оружјем на слепоочници

12) КОЈА га овако разорених нерава

још увек развлачи по судовим

13) Ако сам **она КОЈОЈ** смета све

14) О КОЈОЈ је испевао

15) КОЈОЈ и данас пева
толике песме љубави
зачудо

16) она КОЈОЈ смета све

17) А он онај КОЈИ
давно прижељкује
наоко неколико ситница
КОЈЕ живот чине подношљивијим
рекло би се лакшим и угоднијим
да му западне
бар трен нежности и разумевања
неколико топлих речи
без трагова мржње и без цинизма
без звоцања и без знакова питања

18) Ако сам дакле ја она
О КОЈОЈ је све ово речено

19) ... питам се све време
и како је онима СА КОЈИМА делим
своје дане и године

20) Ако сам заиста ја она
ЗБОГ КОЈЕ је он *што* ШТО јесте...

У песми „Он“ најфреквентније су релативне реченице уврштене релативизатором *који* и са ендоцентричним антецедентом *она, онај, они*. У оваквој функцији употребљене показне заменице нису детерминатори, већ као једини конститутивни чланови номиналне синтагме оне представљају *суйсџијанџиваџи* и остварују референцију и синтаксичку функцију читаве номиналне синтагме (она жена, онај мушкарац, они људи). Супстантивна функција адјектива резултат је процеса *функционалне тџрансџозиције или функционалног џреобразовања* неке синтаксичке категорије речи. Наведе ли се именица, адјективи су атрибути, без именице они су супстантивати „преузимају функцију синтагме с редукованом именицом“ (Ковачевић 2000: 268).

Ово елиптирање именице из антецедента омогућено је контекстом. Због тога је форичност антецедента пресудна у постицању одређености референта, а на тај начин и информативности дискурса. У оваквим примерима адјективна клауза односи се на именицу чији се лексички садржај и граматичка својства подразумевају и кад име-

ница није у антецеденту. Овакав антецедент, „који се односи на групу синтаксички повезаних речи, у којој је подређени члан функционално еквивалентан групи, односно супстантиватизиран, називамо *ендоцентрични*⁵ *антецедент*“ (Русимовић 2014: 179).

Примерима смо илустровали да су релативне клаузе са ендоцентричним антецедентом и најопширније, у њима се гомилају квалификације или се сугеришу, такође, у њима су инкорпориране и релативне клаузе са лексичкосемантичким и формалним антецедентом (пр. 7, 8, 17 и 20). Као ендоцентрични антецедент најфреквентнија је заменица *она* експлицирана (пр. 7, 8, 11, 13, 16, 18 и 20) и неексплицирана (пр. 9, 12, 14 и 15).

Издвојићемо пример:

Ако сам *ја она* ЗБОГ КОЈЕ је он то ШТО јесте.

Релативном клаузом ЗБОГ КОЈЕ је он то ШТО јесте квалификација *ње* и *њега* сугерисана је њиховим узрочно-последичним и дуготрајним односом. Ендоцентрични антецедент *она* најпре анафорички упућује до личне заменице *ја*, затим катафорички до наведене релативне клаузе.

Према референцијално-семантичком критеријуму личне заменице карактерише референцијална одређеност. Личне заменице *ја* и *џи* не именују, већ упућују на саговорнике. Употребом заменице *ја* одређена особа преузима на себе улогу говорника и дискурс је уређен из њене перспективе, на тај начин конкретни референт на који заменица упућује је ситуационо зависан, тј. током дијалога заменица *ја* реферира и на једног и на другог учесника у дијалогу, тако да је у писаном дискурсу неопходна интервенција приповедача који ће одређени референт придружити заменици *ја* или *џи*.

У песми „Он“ заменица *ја* упућује на лирски субјект, а то је анафоричко упућивање. У наведеном примеру илустровано је контактнo интрафрастичко анафоричко упућивање. То значи да у примерима имамо референцијалну анафору, тј. анафором се упућује на одређени референт, с тим да се у антецеденту подразумева денотат. Реконструисаћемо пример са подразумеваном заменицом *ја* у антецеденту како бисмо показали да је израз у том случају неграматичан:

[←*Ако сам *ја она ја* ЗБОГ КОЈЕ је он то ШТО јесте].

⁵ У односу на термин ендоцентричан, како га одређује Кристал (1988: 63), где је управни члан одредиви центар унутар синтагме и има исту дистрибуцију као целина (нпр. *онај човек ← човек*) у нашем случају ендоцентрични антецедент представља конституентску јединицу која је супстантиватизирана, те може бити функционално еквивалентна синтагми (нпр. *онај човек ← онај*).

Једино је граматична реконструкција са подразумеваном лексемом *жена* у антецеденту:

[←Ако сам *ја она жена* ЗБОГ КОЈЕ је он то ШТО јесте].

Личне заменице *трећег лица*, и у једнини, и у множини учествују у изградњи кохезије текста упућујући на именицу или замењујући је. Оне упућују на неког трећег, тј. на неговорника и несаговорника или на неког неприсутног.

Дакле, очекивано упућивање ових личних заменица било би према лирском субјекту (заменаца *ја*) и према супружнику (заменаца он) и према непосредном окружењу (заменаца они). Но, специфичност ових стихова је у томе што имамо игру форичких односа где се инсистира на томе да неререференцијални антецедент *она (жена)* анафорички упућује на референцијални израз *ја*. Овако конципиран стих уводи неререференцијалност (било која жена) у субјективну интимну исповест лирског субјекта стварајући утисак да *ја* реферира и на читаоца, односно читаатељу, те се тако постиже универзалност значења. Да оваква конструкција стиха има стилистичку вредност показује и могућност реконструкције:

[←Ако је због мене он то ШТО јесте]

Реконструисаним примером исти садржај изразили смо стилски неутралније. То значи, да је употребом релативне клаузе постигнута експресивност стиха.

Но, песникиња не престаје да се игра перспективама и да изневерава очекивања. Наиме, већ смо истакли да се релативне клаузе најчежће односе на ендоцентрични антецедент *она*. Очекивали бисмо и да се квалификације које су садржај релативних клауза односе на лирски субјект, но дискурс је уређен тако да се нижу карактеристике које се односе на *њега* и када је у антецеденту заменаца *он*, али и када је у тој функцији заменаца *она*, а лирском субјекту припада вредносни суд о *његовим* карактеристикама (она којој смета све...). Жена је у сенци, она се преиспитује (ако сам *ја она која...*; ако сам дакле *ја она која...*; ако сам заиста *она која...*) у том преиспитивању препознајемо да је стуб и ослонац, но од свеколике борбе у невремену изостали су тренуци „нежности и разумевања, неколико топлих речи“.

Ипак, да је тачка ослонаца у њој љубав обострана, потврђују стихови у опкорачењу (о којој је испевао / којој и данас пева толике песме љубави / зачудо...). Упркос невремену, несигурности, упркос неспоразумима са другима, са најближим, са самим собом, лирски субјект не одустаје од потраге за трунчицом љубави, за жаром љубави...

Закључак

Богато стваралаштво Сунчице Денић сведочи о томе да се сваки стих и одређује, и осмишљава кроз унутрашњи свет памћења, емоција и реалитета. Експресивност казаног у песми „Он“ постиже се, пре свега, специфичном употребом релативних клауза, посебно оних са ендоцентричним антецедентом. Овај антецедент анафорички упућује ка лирском субјекту, али и катафорички према дескриптивном садржају релативних клауза. Ендоцентрични антецедент представља неререференцијални израз, док је лична заменица на коју упућује референцијална. У тој игри форичких односа постиже се сугестивност стихова, те се исповест лирског субјекта при читању и доживљају песме препознаје као лична. А неодређени простори уоквирени релативним клаузама постају простор који се испуњава искуством и сензибилитетом читалаца. Постају дубине у којима се трага за смислом у невремену „...јер колико је зло видно свуда, толико је љубав могућа свуда. Тако је било, тако јесте, а требало би и да буде. Књижевност, као и сва уметност може да пренесе ту заједничку истину, да упути на општу меру правде и права...“ (Денић 2018: 26).

ИЗВОР

Денић 2016: Сунчица Денић, *Невреме*. Београд: Албатрос Плус.

ЛИТЕРАТУРА

- Денић 2019: Сунчица Денић, Дело изнад реалности, *Љубосићинска љриношења. Годишњак Јефимијиних дана 4*, Трстеник–Љубостиња.
- Ковачевић 2000: Милош Ковачевић, *Стилистика и грамафика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Ковачевић 2007: Милош Ковачевић, *Србистичке шеме*, Крагујевац, Филолошко-уметнички факултет.
- Кристал 1988: Dejvid Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika NR Srbije.
- Лајонс 1977: John Lyons, *Semantics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Лич²1981: Geoffrey Leech, *Semantics*, Harmondsworth: Penguin Books.
- Пантић 2016: Михајло Пантић, рецензија за збирку песама *Невреме* Сунчице Денић, Београд: Албатрос Плус.
- Петровић 2017: Тихомир Петровић, *Огледи и кришике*, Сомбор: Градска библиотека „Карло Бијелички“.
- Пипер др. 2005: Предраг Пипер, Ивана Антоноћ, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синџака савременог српског језика: љросџа реченица*, у ред. Милке Ивић, Београд:

Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска.

Прћић²2008: Tvrtko Prčić, *Semantika i pragmatika reči*, Novi Sad: Zmaj.

Русимовић 2014: Тања Русимовић, *Релативне реченице са сујетним-информативним формалним антицедентом у савременом српском језику*, необјављена докторска дисертација, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.

Станојевић 2010: Веран Станојевић, О неким аспектима референцијалности у француском и у српском језику, у: *Интердисциплинарности и јединство савремене науке* 4/1, ур. Милош Ковачевић, Пале, Универзитет у Источном Сарајеву, 123–135.

Танасић 2010: Срето Танасић, Референцијална и нереференцијална прошлост у дјелу *Три свећа* Сунчице Денић, у: *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима*, књ. 1, *Језик и народна традиција*, ур. Софија Милорадовић, Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 353–361.

Таня З. Русимовић

(НЕ)РЕФЕРЕНЦИАЛЬНОСТЬ АНТЕЦЕДЕНТА РЕЛЯТИВНЫХ КЛАУЗ В СТИХОТВОРЕНИИ «ОН» СУНЧИЦЫ ДЕНИЧ

Р е з ю м е

Экспрессивность сказанного в стихотворении «Он» из сборника *Невreme (Ненастье)* Сунчицы Денич осуществляется, прежде всего, характерным употреблением релятивных клауз, особенно тех с эндоцентрическим антецедентом. Этот антецедент анафорически указывает на лирического субъекта, но и катафорически на дескриптивное содержание релятивных клауз. Эндоцентрический антецедент представляет собой нереференциальное выражение, в то время как личное местоимение, на которое указывает референциальное. В той игре форических отношений достигнута внушаемость стихов, и исповедь лирического субъекта при чтении и восприятии стихотворения понимается как личная. А неопределенные пространства, обрамленные релятивными клаузами, становятся пространствами, которые пополняются опытом и чувствительностью читателя. Такая концепция стиха введет нереференциальность (какая-н. женщина) в субъективную интимную исповедь лирического субъекта, создавая впечатление, что реферирует и к читателю, причем достигается универсальность значения, а такая конструкция стиха получает стилистическое значение.

Ключевые слова: экспрессивность, антецедент, форичность, (не)-референциальность, релятивная клауза.